

# Hoe wordt Metin beter verstaanbaar in het Turks en Nederlands?

Gebruik van Speakaboo bij de diagnostiek en behandeling van spraakproblemen bij meertalige kinderen

## AUTEURS



**EEFJE VAN DER LINDEN-GRAAFLAND**  
Logopedist, klinisch linguïst  
Kentalis Audiologisch Centrum  
Den Haag



**LIESBETH VAN DER ZIJDEN-HOLSTVOOGD**  
Zelfstandig linguïst



**MIRJAM BLUMENTHAL**  
Senior onderzoeker  
Programmatische TOS, Kentalis

**Hoe bepaal je bij een meertalig kind, bij wie een andere taal dan het Nederlands dominant is, of logopedische behandeling nodig is? Als logopedische behandeling wenselijk is, hoe bepaal je dan je behandel-doelen? Dit zijn vragen die steeds meer logopedisten bezighouden maar waar -ook internationaal gezien- nog weinig over gepubliceerd is. Op veel audiologische centra wordt bij de diagnostiek van fonologische problemen gebruik gemaakt van de Speakaboo App. Door middel van een benoemtaak kan op woordniveau de fonologie en spraak in meerdere talen worden onderzocht.**

In dit artikel wordt ingegaan op de diagnostiek en de behandeling van de fonologie bij meertalige kinderen en de toepasbaarheid van Speakaboo daarbij. Aan de hand van een casus worden mogelijkheden aangedragen voor de behandeling van de fonologie, waarbij ook rekening gehouden wordt met de moedertaal van het kind. De casus is deels gebaseerd op het onderzoek van een 'echt' kindje, wat betreft het foutenpatroon in het Turks. Verder is de gevalsbeschrijving verzonnen. Wij zijn benieuwd hoe collega's kijken naar de

voorgestelde aanpak van diagnostiek en behandeling.

### Metin

Metin is een Turkse jongen van 3;10 jaar. Hij is op verzoek van de behandelend logopedist en de peuterspeelzaal aangemeld bij het audiologisch centrum. Op de peuterspeelzaal praat Metin nog niet of nauwelijks, ook niet met de Turkstalige kinderen in de groep. Het is niet duidelijk of hij de leidsters goed begrijpt. Hij is een beetje eigenwijs en gaat vaak, rustig spelend,

zijn eigen gang. Andere Turkse kinderen in de groep ontwikkelen zich sneller in het Nederlands.

Sinds drie maanden krijgt Metin logopedische behandeling in het Nederlands. De logopedist werkt vooral aan de woordenschat (passief en actief) en geeft adviezen aan moeder met betrekking tot taalstimulatie in de thuistaal. De logopedist vindt de vooruitgang beperkt: Metin pakt nieuw geleerde woorden te langzaam op, zowel bij de logopedie als thuis. Daarnaast blijft Metin moeilijk verstaanbaar en hoort ze nog veel fonologische vereenvoudigingsprocessen, die al verdwenen zouden moeten zijn.

In de anamnese geven ouders aan zich geen grote zorgen te maken, aangezien hij thuis in het Turks wel gewoon praat. Hij maakt ook al zinnen in het Turks. Als de onderzoeker doorvraagt, blijkt dat Metin

zich vooral wat betreft de dagelijkse routines zoals eten, drinken en spelen kan uitdrukken. Hij zet daarbij ook nog veel non-verbale communicatie in zoals meetrokken en wijzen. Over de verstaanbaarheid is moeder wel wat bezorgd. Hij is voor anderen niet goed verstaanbaar. Ouders staan open voor onderzoek op het audiologisch centrum en willen graag tips hoe ze Metin kunnen helpen om beter verstaanbaar te praten.

### Voorgeschiedenis

Metin is enig kind in een tweeouder gezin. De gezinstaal is Turks. Ouders wonen meer dan 20 jaar in Nederland. Beiden beheersen ze het Turks en Nederlands goed. Thuis werd tot voor kort uitsluitend Turks gesproken. Dit is dan ook de dominante taal van Metin. Ouders hebben beiden in Nederland gestudeerd. Twee dagen in de week past oma, de moeder van moeder, op Metin. Zij praat uitsluitend Turks met Metin.

Er zijn geen bijzonderheden in de medische voorgeschiedenis van Metin. De taalontwikkeling van Metin kwam wat vertraagd op gang. Metin zei rond 15 maanden zijn eerste Turkse woordje en rond tweeënhalf jaar begon hij Turkse zinnen van twee woorden te maken. Hij gebruikte altijd veel brabbeltaal, gecombineerd met non-verbale communicatiemiddelen, zoals wijzen, je meetrekken, en natuurlijke gebaren om zich uit te drukken. Op dit moment maakt hij in het Turks zinnen van 2-4 woorden. Maar deze zijn vaak moeilijk verstaanbaar voor Turkse familieleden en vrienden. Ouders en oma verstaan hem meestal wel.

Metin gaat vanaf de leeftijd van 2;6 jaar oud vier dagdelen per week naar een peuterspeelzaal (WE). Sindsdien krijgt hij Nederlands taalaanbod. Hij praat daar niet of nauwelijks. Hij maakt zich daar vooral non-verbaal duidelijk, met af en toe een verstaanbaar woordje.

Metin raakt steeds vaker gefrustreerd als hij niet begrepen wordt. Hij reageert boos

of loopt weg. Soms slaat hij kinderen als hij zich niet goed kan verwoorden. Dit gebeurt zowel bij neefjes en nichtjes als bij de kinderen op de peuterspeelzaal.

### Diagnostiek

#### Hulpvragen

- Is er bij Metin sprake van een taalontwikkelingsstoornis?
- Hoe kan Metin geholpen worden om beter verstaanbaar te praten?

Om deze vragen te beantwoorden vindt er op het audiologisch centrum eerst een gehooronderzoek plaats, ter uitsluiting van een gehoorverlies. Het gehoor van Metin is normaal. Ook vindt er een psychologisch onderzoek plaats, om bredere problematiek uit te sluiten. De non-verbale cognitieve ontwikkeling is gemiddeld: SON-IQ 91, SON-PS 90, SON-RS 94.

#### Logopedisch onderzoek (Nederlands)

Er wordt een logopedisch onderzoek gedaan in het Nederlands, met als doel het niveau van het Nederlands in kaart te brengen ten opzichte van eentalige Nederlandse leeftijdgenootjes. Ook wordt hiermee beoordeeld of het Turks inderdaad de dominante taal is. Metin doet goed

## IN HET KORT

In dit artikel wordt aan de hand van een casus ingegaan op de diagnostiek en de behandeling van de fonologie bij meertalige kinderen en de toepasbaarheid van de Speakaboo App daarbij. De Speakaboo App is in deze casus gebruikt om een indruk te krijgen van de Turkse spraakontwikkeling, zodat er meer inzicht verkregen kan worden over de aard van de spraakproblemen. Ook wordt bekeken in hoeverre logopedische behandeling nodig is, en of de spraakproblemen nog passend zijn bij de meertalige ontwikkeling. Vervolgens wordt uitgelegd hoe de resultaten van de Speakaboo App gebruikt kunnen worden bij de analyse van de fonologische problematiek en op welke manier de behandelend logopedist de behandeling kan vormgeven. Hierbij worden ook suggesties gegeven voor een meertalige aanpak.

mee aan het taalbegripsonderzoek en de Metaphonscreening (enkele benoemingen en verder vooral imitaties). Bij testonderdelen van de Schlichtingtest voor Taalproductie (woordontwikkeling, zinsontwikkeling en auditief geheugen) spreekt Metin niet of nauwelijks, waardoor er geen normscore bepaald kan worden.

Op de Schlichtingtest voor Taalbegrip heeft Metin een ruwe score van 12. Wanneer rekening gehouden wordt met de kwaliteit, duur en hoeveelheid van het Nederlands taalaanbod, is de achterstand aanzienlijk groter dan je zou verwachten. Wat betreft de fonologische ontwikkeling, zo blijkt uit informatie van ouders, sprak Metin een half jaar geleden, als hij wel eens Nederlands sprak, nog in zeer slecht verstaanbare klinkerspraak. Inmiddels, zo blijkt uit de Metaphonscreening, lijkt Metin een aantal enkelvoudige consonanten initiaal en finaal verworven te hebben.

Uit observaties en informatie van de behandelend logopedist blijkt dat de verstaanbaarheid beter, maar nog lang niet voldoende is.

#### Moedertaalonderzoek (Turks)

Na het logopedisch onderzoek vindt er met behulp van een officiële tolk een

>>

Woord							Nagezegd	Proces/opmerking
1. top (bal)	t	ɔ	p				+	
2. at (paard)		a	t				+	
3. et (vlees)		ε	t				+	
4. kedi (poes)	k	ε	d	i			+	
5. yatak (bed)	j	a	t	a	k			jatats
6. köpek (hond)	k	ø	p	ε	c			køpet
7. bebek (pop)	b	ε	b	ε	c			bεbε
8. cep (zak)	ɖʒ	ε	p					dεp
9. ev (huis)		ε	u					εh
10. süt (melk)	s	y	t					tyt
11. uçak (vliegtuig)		u	tʃ	a	k			utat
12. limon (citroen)	l	i	m	ɔ	n		nimɔ	
13. balık (vis)	b	a	l	ə	k			palət
14. göbek (buik)	g	ø	b	ε	c		wil niet	kanim ("mijn buik", andere vertaling)
15. fil (olifant)	f	i	l					pit
16. kuş (vogel)	k	u	ʃ					kus
17. ağaç (boom)		a	ɣ <sup>1</sup>	a	tʃ			aɣ <sup>1</sup> at
18. çocuk (kind)	tʃ	o	ɖʒ	u	k		totut	
19. muz (banaan)	m	u	s				+	
20. zeytin (olijf)	z	ε	j	t	i	n	tɛtin	
21. üzüm (druiven)		y	z	y	m		ydim	
22. araba (auto)		a	r	a	b	a		alaba
23. fare (muis)	f	a	r	ε			fale	
24. ekmek (brood)		ε	c	m	ε	c	εmet	eτa (eten)
25. karpuz (meloen)	k	a	r	p	u	s		kəput

<sup>1</sup> wordt niet altijd uitgesproken tussen twee achterklinkers

**AFBEELDING 1. Gedeelte van het Speakaboo scoreformulier van Metin.**

onderzoek plaats naar de moedertaal en tevens dominante taal van Metin. De geautoriseerde Turkse vertaling van de Schlichting test voor taalbegrip laat zien dat Metin in die taal meer begrijpt; hij haalt een ruwe score van 24. Mogelijk is er in het Turks ook nog sprake van enige achterstand in het taalbegrip. Het auditief geheugen, gemeten in het Turks, lijkt in orde te zijn.

Spontaan produceert Metin wat zinnetjes. Voor de tolk zijn vaak 2 of 3 woorden uit de zin verstaanbaar. De langere zinnen zijn

niet volledig verstaanbaar voor de tolk. Voorbeelden van gehoorde Turkse uitingen zijn, globaal vertaald naar het Nederlands:

- Auto rijden
- Daar kun je zitten (over het zadel)
- Dit hou je vast (over het stuur)
- Hij gooit de zak

Het Turks kent geen lidwoorden zoals het Nederlands, wel veel suffixen (achtervoegsels), daardoor zijn de vertaalde Nederlandse zinnen langer dan de geuite Turkse zinnen.

De onderzoeker vraagt moeder de Turkse versie van de Intelligibility in Context Scale (Topbaş, 2012) in te vullen. Hieruit blijkt dat Metin voor zijn directe omgeving in het Turks vaak wel te verstaan is, maar voor vreemden vaak niet.

De onderzoeker vraagt zich af waardoor de tolk Metin zo slecht verstaat. Metin heeft een normaal spreekvolume. De Turkse spraak klinkt voor de onderzoeker niet slap of weinig gearticuleerd.

Is er sprake van een fonologisch probleem?

Leeftijd	Leeftijd	Turks	Turks eind	NL begin	NL eind
	1;3 – 1;11	b d k t m	p t k m n j	p t k m n j	p k
	2 – 2;5	p t g n tʃ dʒ j l	c tʃ u	b s x h f u	t m n s x
	2;6 – 2;11	sʃ	sʃ l	l r	
	3 – 3;5	f v z ʒ h	f ʒ z h	d	
leeftijdscategorie Metin (3;10 jaar)	3;6 - 4	r	r		
	> 4		ʎ clusters	ʃ ʒ	ŋ f l r

TABEL 1. Groen = verworven (>50% van de gevallen correct), zwart = niet (volledig) verworven.

### Afname Speakaboo

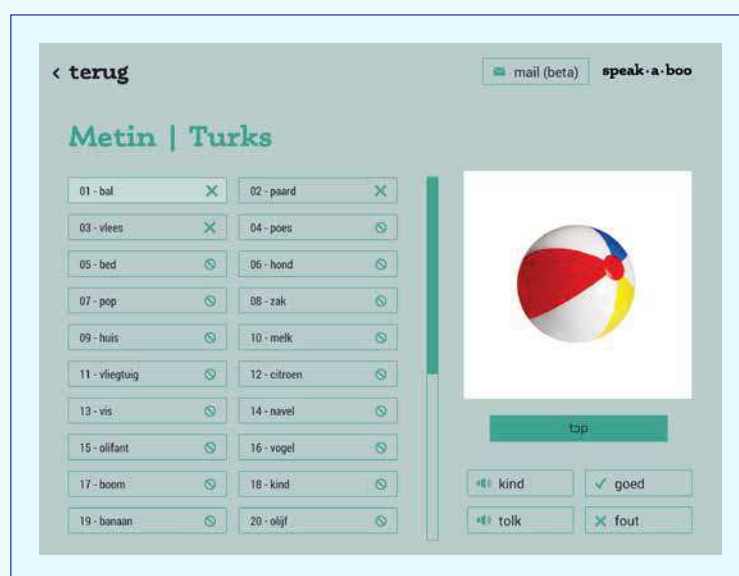
Om de Turkse fonologische ontwikkeling te onderzoeken gebruikt de logopedist bij voorkeur een instrument waarbij zo veel mogelijk verschillende Turkse consonanten en woordstructuren aan bod komen. De afbeeldingen moeten goed herkenbaar zijn voor kinderen en passen bij de Turkse woordenschat van een peuter. De Speakaboo App, waarmee een kind op een tablet in spelvorm plaatjes benoemt, is hiervoor uitermate geschikt. Nadat de logopedist de tolk geïnstrueerd heeft over het gebruik en de afname van de Speakaboo App, speelt de tolk ‘het deurtjesspel’ in de app met Metin. Metin mag deurtjes openen en krijgt vervolgens een afbeelding te zien die hij mag benoemen. Indien nodig lokt de tolk hem uit tot benoemen of hij zegt het voor, waarna Metin hem mag imiteren. Metin doet goed mee, hij vindt het spelletje op de iPad leuk en benoemt of imiteert bijna alle items.

De onderzoeker houdt op het scoreformulier bij welke consonanten in de woorden zijn weggelaten of vervangen. Naderhand beluistert ze de opnamen die zijn gemaakt in de App en controleert ze in hoeverre de

benoemingen overeenkomen met de juiste realisatie. Ze gebruikt daarvoor de in de app opgenomen realisaties van een Turkse moedertaalspreker. Zo krijgt ze naast inzicht in de verwerving van de consonanten ook inzicht in de fonologische processen die Metin in het Turks laat horen.

Met behulp van de informatie over het Turks (Zijden-Holstvoogd, z.d.) en het overzicht op het scoreformulier van de verwerkingsvolgorde in het Turks, beoordeelt de

onderzoeker wat passend is bij de leeftijd van Metin en wat vertraagd of afwijkend is. Er is voor gekozen om, net als bij de Metaphonscreening, een percentage van 50% aan correcte realisaties aan te houden om een inschatting te maken van de consonanten die verworven zijn. Omdat het om een benoemtest gaat, waarbij niet alle realisaties drie of meer keer aan bod komen, zou een hoger percentage, zoals bij een FAN, niet representatief zijn. Consonanten waarvan maar één realisatie voorkomt



AFBEELDING 2. Schermoverzicht van de opnames.

>>

Test	Resultaat Nederlands	Resultaat Turks
Schlichtingtest voor Taalbegrip	12	24
Schlichtingtest voor Taalproductie-II	Niet testbaar (WO, ZO en AG), Metin doet niet mee	Auditief geheugen is voldoende
Fonologische processen Metaphonscreening (NL)/ Speakaboo (Turks)	Fronting (finaal), stopping (initiaal en finaal), h-satie (initiaal), consonantdeletie (finaal), clusterreductie (initiaal en finaal)	Fronting (initiaal en finaal), stopping (initiaal en finaal), de-affricatie (tʃ en dʒ) (initiaal en finaal), clusterreductie (finaal)
Speakaboo correct benoemd (met fouten in uitspraak)		32/35
Speakaboo PCC (percentage consonant correct)		47/87 (54%)
ICS (verstaanbaarheidsschaal)	Niet afgenomen, M. praat nog nauwelijks Nederlands	17/35 = 48,5% De gemiddelde score = 2,4/5

**TABEL 2. Testresultaten van het logopedisch onderzoek en het meertaligheidsonderzoek.**

in de Speakaboo app worden als (vermoedelijk) verworven beschouwd als ze juist gerealiseerd zijn. Al behandelend kan een logopedist natuurlijk beter observeren in hoeverre de vermoedelijk verworven consonanten daadwerkelijk verworven zijn.

### Verworven consonanten

In tabel 1 staan de verworven consonanten voor zowel het Nederlands als het Turks.

Uit de Speakaboo afname blijkt dat Metin in het Turks onder andere nog problemen heeft met de uitspraak van een groot aantal finale consonanten (vervangingen en enkele weglatingen). Hij heeft nog niet alle finale consonanten verworven die Turkse kinderen tussen 1;3 en 1;11 jaar gemiddeld verworven. Van de initiale consonanten heeft hij wel alle consonanten van deze leeftijdsgroep verworven.

Van de consonanten die door Turkse kinderen tussen 2;6 en 2;11 verworven worden, heeft Metin zowel initiaal als finaal slechts een beperkt aantal consonanten verworven. Van de consonanten die na 3;0 worden verworven, heeft Metin er geen enkele verworven (zie tabel 1). Gehoorde processen zijn fronting, de-affricatie en stopping (zie tabel 2). In het Turks is er, net als in het

Nederlands, sprake van clusterreductie. In het Turks komen clusters alleen aanzienlijk minder vaak en uitsluitend woordfinaal voor, blijkt uit de informatie over het Turks (Zijden-Holstvoogd, z.d.). Turkse kinderen die Nederlands als tweede taal leren, kunnen daarom meer dan eentalige kinderen moeite hebben met de verwerving van clusters. De affricaten (tʃ en dʒ) zijn in het Turks veelvoorkomende consonanten die het dichtst in de buurt van een consonant-cluster komen. Deze heeft Metin ook nog niet verworven. Hij reduceert deze consonanten tot een plosief, ofwel hij laat de fricatief weg, bijvoorbeeld ‘dʒep’ wordt /dep/. Aan de uitspraak van de vocalen zijn geen bijzonderheden opgevallen.

fonologische ontwikkeling ver achter is ten opzichte van Turkse leeftijdgenoten. De fonologische ontwikkeling verloopt vertraagd en vermoedelijk ook afwijkend.

### Diagnose

Er is een sterk vermoeden van een Taalontwikkelingsstoornis (TOS), waarbij de taalproductie en dan voornamelijk de fonologie het meest is aangedaan. De achterstand is aanwezig in beide talen en is het grootst in het Nederlands. De achterstand in de fonologische ontwikkeling staat op dit moment op de voorgrond. De problemen in de spraak-/taalontwikkeling zijn niet te verklaren door een gehoorprobleem, een algehele ontwikkelingsachterstand of door de meertalige context.

### Advies

Naar aanleiding van het multidisciplinair overleg wordt geadviseerd om de logopedische behandeling voort te zetten. De logopedist van het AC adviseert de behandeling vooral te richten op de fonologische ontwikkeling. Moeder is erg betrokken en de behandelend logopedist heeft veel affiniteit met meertaligheid. Daarnaast is ook de leerkracht van de school waar Metin bijna mag starten bereid om samen te werken. Dit betekent dat de voorwaarden voor

“  
**ALLEEN TWEETALIGE  
 DIAGNOSTIEK DOET RECHT  
 AAN TWEETALIGE KINDEREN  
 MET PROBLEMEN IN DE  
 TAALONTWIKKELING**  
 ”

Met de Speakaboo App heeft de logopedist kunnen vaststellen dat ook de Turkse

Leeftijd	Initiale consonanten Turks		Finale consonanten Turks	
	klanken lab cor dors	contrast-specificaties	klanken lab cor dors	contrast-specificaties
1;6 – 1;11	<b>b d t k</b> <b>m</b>	[labiaal] [coronaal] [stem] <b>1</b> [dorsaal] <b>2</b> [sonorant]	<b>p t k m n</b> j	[[labiaal] [coronaal] [dors] [sonorant] [voor]
2 – 2;5	<b>p t g</b> <b>n</b> tʃ dʒ <b>j</b> l	[fricatief] [affricaat] <b>3</b> [voor] <b>4</b> [nasaal] [lateraal]	c tʃ u	[affricaat] [rond]
2;6 – 2;11	sʃ		sʃ l	[fricatief] [nasaal] [lateraal]
3 – 3;5	f v z ʒ h		f ʒ z h	
3;6 – 4	r	[rhotisch] <b>5</b>	r	[rothisch]
> 4			ʏ clusters	

**TABEL 3. Contrastspecificaties gekoppeld aan het Turks, gebaseerd op het schema van Beers (Beers, 1995). Groen = verworven.**

een meertalige behandeling aanwezig zijn. Wel vraagt de logopedist de linguïst uit het team om meer specifieke aanwijzingen te geven voor de fonologische behandeling.

**Meertalige behandeling van de fonologie, de linguïst adviseert**

Om vast te stellen welke doelprocessen als eerste aan bod moeten komen, zet de klinisch linguïst een aantal dingen op een rijtje: Welke consonanten zijn initiaal en finaal verworven in beide talen? Welke fonologische processen zijn in beide talen nog hoorbaar die al verdwenen moesten zijn? Welke fonologische processen zijn het meest belemmerend voor de verstaanbaarheid? Wat is de fonologische leeftijd van Metin?

In tabel 1 staan de verworven consonanten (initiaal en finaal) voor het Nederlands en Turks.

De linguïst voegt aan deze tabel de contrastgraden toe waardoor tabel 3 ontstaat.

Aan de hand van de foneeminventaris en de behaalde contrastgraden maakt zij een inschatting van de vermoedelijk behaalde

**HOE BEPAAL JE BIJ EEN MEERTALIG KIND OF LOGOPEDISCHE BEHANDELING NODIG IS?**

fonologische leeftijd in het Nederlands. Met behulp van een fonologische analyse zoals de FAN kunnen de behaalde contrastgraden meer betrouwbaar worden vastgesteld. Echter, in de casus is, net als vaak in de praktijk gebeurt, alleen onderzoek gedaan op woordniveau (Metaphon-screening) en er is niet altijd tijd voor een uitgebreide spontane spraakanalyse. Toch is het zinvol voor de behandeling om wel een inschatting te maken van de fonologische leeftijd, zodat onder andere bepaald kan worden of de fonologische leeftijd al dan niet passend is bij het niveau van de rest van de taalproductie (morfosyntaxis/semantiek).

De linguïst maakt voor het Nederlands gebruik van het Schema van Beers (Beers,

1995). Metin kan contrast maken tussen explosief (bijvoorbeeld p, t) en sonorant (bijvoorbeeld m,n,j) en labiaal (bijvoorbeeld p, m) en coronaal (bijvoorbeeld t, n). Ook kan hij (initiaal) onderscheid maken tussen ‘voorklanken’ (bijvoorbeeld t) en ‘achterklanken’ (bijvoorbeeld k). Hij heeft de eerste en het tweede contrastgraad behaald, maar de daaropvolgende niet. Bij Metin ligt de fonologische leeftijd van het Nederlands vermoedelijk rond de 1;11 jaar.

Ook voor het Turks kan op eenzelfde wijze een inschatting gemaakt worden van de fonologische leeftijd van Metin, aangezien alle consonanten uit het verwerkingsschema minimaal één keer aan bod komen in de Speakaboo App. De linguïst maakt gebruik van de bijgeleverde scoreformulieren en de informatie over het Turks behorende bij de Speakaboo App. In tabel 3 staan de contrastspecificaties voor het Turks.

Wanneer wordt gekeken naar de Turkse verwervingsvolgorde (zie tabel 3), is te zien dat Metin initiaal de eerste en tweede contrastgraad heeft verworven, maar de derde



### Wat is Speakaboo?

Speakaboo maakt een eerste beoordeling van de spraakontwikkeling bij jonge meertalige kinderen (3-6 jaar) mogelijk. De app bevat een woordbenoemtaak in de volgende talen: Amerikaans-Engels, Armeens (oost en west), Bosnisch, Duits, Egyptisch-Arabisch, Frans, Hindi, Italiaans, Marokkaans-Arabisch, Papiament, Pools, Russisch, Syrisch-Arabisch, Somalisch, Tarifit-Berber, Tigrinya, en Turks én Nederlands. Voor iedere taal is er een andere woordenlijst. De woorden zijn zo gekozen dat zo veel mogelijk consonanten uit de taal uitgelokt worden, zowel syllabe initiaal als –finaal. Chinees-Mandarijn is nog in ontwikkeling (februari 2019).

Zie [www.speakaboo.io](http://www.speakaboo.io) voor meer informatie. Hier zijn ook de handleiding en scoreformulieren te vinden.

contrastgraad nog niet. Er lijkt sprake van een hiaat, omdat hij het vierde contrast al wel heeft verworven. In het Nederlands wordt de /j/ eerder verworven dan in het Turks, mogelijk verklaart dat waarom Metin deze klank al heeft verworven. Bovendien gaat in het Turks de verwerving van het contrast fricatief gepaard met de verwerving van de affricaten (/tʃ/ en /dʒ/), wat het mogelijk complexer maakt om dit contrast te verwerven. In het Nederlands komen deze nauwelijks voor, waardoor Metin, die opgroeit in een tweetalige omgeving, minder in aanraking komt met deze consonanten dan Turkse leeftijdsgenoten die in Turkije opgroeien. Finaal heeft Metin alleen de /p/, /t/, /m/ en /s/ verworven in het Turks. De fonologische leeftijd van het Turks ligt vermoedelijk rond de 1;11 jaar.

Hoewel de volgorde van de verwerving van consonanten niet helemaal vergelijkbaar is met die van het Nederlands en er ook verschillen zijn in de verwervingsvolgorde van de contrastgraden, is er ook veel overlap die gebruikt kan worden voor de behandeling. Daarnaast kan, door naar de verschillen tussen beide talen te kijken, meer inzicht verkregen worden in het verloop van de fonologische ontwikkeling van het Nederlands en de invloed van het Turks hierop. Voor de verstaanbaarheid in

het Turks is het vervangen van de fricatieven (stopping) en de (finale) achterklanken (fronting) een belangrijk aandachtspunt. Deze laatstgenoemde fonologische processen, die in beide talen voorkomen, vormen een goed beginpunt voor de behandeling.

Verder adviseert de linguïst de methode Hodson en Paden te gebruiken. Het voordeel van deze methode is dat de luisterwoorden (auditief bombardement), die kenmerkend zijn voor deze methode, met behulp van moeder in het Turks aangeboden kunnen worden. De behandelend logopedist kan met moeder geschikte doelwoorden selecteren.

Samenvattend adviseert de linguïst om te starten met het ontwikkelen van die contrasten die in beide talen voorkomen, in beide talen nog niet verworven zijn, vroeg in de ontwikkeling komen, en die bovendien de verstaanbaarheid sterk belemmeren. Dat komt neer op het werken aan de finale achterklanken (dorsale consonanten) en de fricatieven, via de methode Hodson en Paden. In het Nederlands direct en indirect, in het Turks indirect via moeder.

### Behandeldoelen

Nu kan de logopedist doelen en middelen voor de behandeling bepalen:

- Auditief versterkt aanbod: selectie van luisterwoorden in beide talen met als doel fonologische processen aan te pakken die zowel in het Turks als het Nederlands voorkomen.
- Fonologisch bewustzijn: ‘recasten’ in beide talen, bewustwording van foutieve uitspraak. De logopedist werkt verder in het Nederlands aan het fonologisch bewustzijn.
- Productiewoorden: Productiewoorden selecteren volgens de methode Hodson en Paden. Het is voor Metin belangrijk dat hij verstaanbaar spreekt met de beperkte set woorden die tot zijn vocabulaire behoren. De woorden die gekozen worden dienen daarom relevant te zijn voor Metin en bruikbaar in dagelijkse situaties.
- Auditieve vaardigheden: In beide talen. Moeder kan in het Turks liedjes zingen met Metin, rijmpjes opzeggen of rijmwoorden zoeken, (interactief) prentenboeken lezen, fantasiespel en praten met poppetjes/diertjes, auditieve verstopspelletjes doen, woorden klappen.
- Woordenschat: in beide talen verbeteren.

### Discussie

Alleen tweetalige diagnostiek doet recht aan tweetalige kinderen met problemen in de taalontwikkeling (onder andere Julien, 2008). De bovenstaande casusbeschrijving laat zien op welke manier dat gedaan kan worden, en wat deze diagnostiek kan opleveren. Zie ook de NVLF richtlijn Logopedie bij taalontwikkelingsstoornissen (2017) en de Siméa Handreiking meertaligheid TOS (2016). De vraag of een tweetalig kind ook een tweetalige behandeling nodig heeft, is minder gemakkelijk te beantwoorden. Onderzoekers pleiten wel voor een tweetalige behandeling (onder andere Thordardottir, 2010). Het onderzoek naar een tweetalige aanpak bij kinderen met een spraakstoornis beperkt zich echter vaak tot een experiment met enkele kinderen waarbij gecontroleerd een tweetalige behandeling wordt uitgetoetst, zoals bij Goldstein & Gilder-

sleeve-Neumann (2015). Behandeling in twee talen geeft dan effect in twee talen. Uit ander onderzoek blijkt dat er weinig bewijs is voor transfer van het geleerde in de tweede taal, naar de eerste taal (Ebert, Kohnert, Pham, Disher, & Payesteh, 2014). Zeker bij een groot verschil in de fonologische systemen van de talen die het kind verwerft, is het aannemelijk dat transfer van het geleerde in de tweede taal, naar de eerste, onvoldoende optreedt. Aangezien Metin door zijn slechte verstaanbaarheid in het Turks veel problemen ondervindt met zijn participatie in zijn thuissituatie, is aan te raden hem te behandelen met aandacht voor de fonologische ontwikkeling in de eerste taal. Daarnaast is het van belang om hem aan te moedigen om Nederlands te spreken. Door bij de aan te leren productieve woordenschat rekening te houden met zijn spraakontwikkeling in het Turks, kan hij hopelijk moed vatten om Nederlands te gaan spreken.

### Vraag om feedback

Deze casusbeschrijving en behandeladviezen zijn bedoeld als een kennismaking met de mogelijkheden van meertalige behandeling. Het is door de auteurs nog

niet in de praktijk gebracht. Auteurs zijn benieuwd naar de ervaringen van meertalige en eentalige logopedisten. Wordt er al meertalig behandeld? Wat zijn de voor- en nadelen? Is het in de praktijk haalbaar? Zou het effect van de tweetalige behandeling op kunnen wegen tegen de extra inspanning en tijd die het kost? We horen het graag, correspondentiegegevens zijn aan het einde van dit artikel toegevoegd.

### Dankwoord

Graag bedanken wij Mieke Beers voor het beantwoorden van vragen en het geven van feedback met betrekking tot de fonologie. Daarnaast gaat onze dank uit naar de medewerkers van het spraakteam van het AC Den Haag, die geregeld kritisch hebben meegedacht en meegelezen.

### Auteurs

**Eefje van der Linden-Graafland**, Taal-spraakpatholoog en logopedist, werkzaam als logopedist en klinisch linguïst bij Kentalis Audiologisch Centrum Den Haag. Ze is initiatiefnemer van het voucherproject Speakaboo en is samen met collega's van het Audiologisch Centrum van Den Haag en Amsterdam betrokken geweest bij

de ontwikkeling van de eerste versie van de Speakaboo App.

**Liesbeth van der Zijden-Holstvoogd**, zelfstandig linguïst en ontwikkelaar van de eerste zeven talen en de handleiding in Speakaboo. Heeft onderzoek gedaan naar de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van de Nederlandse en Poolse taalversies. Begeleidt momenteel de ontwikkeling van nieuwe taalversies door auteurs in het buitenland en verzamelt vergelijkingsgegevens voor verschillende taalversies.

**Mirjam Blumenthal**, logopedist en psycholoog, en werkzaam als senior onderzoeker bij de Programmalijs TOS van Kentalis met als aandachtsgebied culturele en linguïstische diversiteit bij de doelgroepen van Kentalis. Zij geeft als projectleider leiding aan de (door)ontwikkeling van Speakaboo.

### Correspondentie

Het Speakaboo team  
speakaboo@kentalis.nl

Eefje van der Linden-Graafland  
e.vanderlinden@kentalis.nl

- Beers, M. (1995). *The Phonology of Normally developing and Language-Impaired Children*. (Phd Dissertation, University of Amsterdam, Amsterdam)
- Crosbie, S., Holm, A. & Dodd, B. (2005). *Intervention for children with severe speech disorders. A comparison of two approaches*. International Journal of Language & Communication Disorders, 40 (4), 467-491. doi: 10.1080/13682820500126049
- Ebert, K., Kohnert, K., Pham, G., Disher, J., & Payesteh, B. (2014). *Three treatments for bilingual children with primary language impairment : Examining cross-linguistic and cross-domain effects*. Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 57, 172-186. doi:10.1044/1092-4388
- Gerrits, E., Beers, M., Bruinsma, G., en Singer, I. (2017) *Handboek taalontwikkelingsstoornissen*. Muiderberg: Coutinho.
- Gildersleeve-Neumann, C. & Goldstein, B.A. (2015) *Cross linguistic generalization in the treatment of two Spanish-English bilingual children with speech sound disorders*. International Journal of Speech Language Pathology, 17 (1), 26-40. doi: 10.3109/17549507.2014.898093
- Julien, M. (2008). *Taalstoornissen bij meertalige kinderen*. Amsterdam: Harcourt Book Publishers.
- Nederlandse Vereniging voor Logopedie en Foniatrie (2017). *Richtlijn logopedie bij taalontwikkelingsstoornissen*. Geraadpleegd via <https://www.nvlf.nl/stream/richtlijn-tos-versie-20171016.pdf>
- Simea (2016). *Handreiking meertaligheid TOS*. Geraadpleegd via <http://www.simea.nl/dossiers/si166289-simea-handreiking-meertaligheid-tos.pdf>
- Thordardottir, E. (2010). *Towards evidence-based practice in language intervention for bilingual children*. Journal of Communication Disorders, 43, 523-537. doi:10.1016/j.jcomdis.2010.06.001.
- Topbaş, S. (2012). *Bağlam İçi Anlaşılabilirlik Ölçeği: Türkçe: gebaseerd op Intelligibility in Context Scale (ICS)* Geraadpleegd op 4 augustus 2016 via [http://www.csu.edu.au/\\_data/assets/pdf\\_file/0008/400022/ICS-Turkish.pdf](http://www.csu.edu.au/_data/assets/pdf_file/0008/400022/ICS-Turkish.pdf)
- Verbeek, L. & Zijden-Holstvoogd, L. van der (z.d.). *Turks*. Geraadpleegd op 13 december 2016 via <http://www.speakaboo.io/resources>